

ПЕРШЫ ПІСЬМЕННІК БЕЛАРУСКАГА ЎСХОДУ

Напярэдадні 50-годдзя Савецкай улады на Клімаўшчыне шырока актывізавалася ў школах і бібліятэках краязнаўства. На ўсю моц далучылася да гэтай справы і наша Трасцінская сельская бібліятэка. (Трасціно ўваходзіла тады ў склад Клімавіцкага раёна). І вось пры вывучэнні дакументаў па гісторыі роднага краю «Эканоміка і становішча працоўных у пачатку XX стагоддзя», што захоўваюцца ў цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве ў Ленінградзе, я звярнуў увагу на прашэнне сялян в. Запруддзе (зараз тэрыторыя калгаса «Авангард») цару Мікалаю II. Датавана прашэнне 25 жніўня 1904 года. У ім смела, з болей у сэрцы расказана аб цяжкім сялянскім жыцці і ўтрымліваецца просьба аб канфіскацыі з уладанняў памешчыцы Какашынскай належачай сялянам па выкупных актах участка зямлі «мераю 7 дзесяцін 560 кв. саж., які ляжыць поперак сялянскага поля за сядзібамі і служыць... як бы мастом паміж памешчыцкімі і сялянскімі ўладаннямі і, каб папасці на палывую надзельную зямлю, мы навінны праходзіць, праязджаць і праганяць жывёлу праз гэту памешчыцкую зямлю, што прыводзіць заўсёды да непаразуменняў паміж памешчыцай і сялянамі, так як памешчыца і аса-

га пісьменніка нашага краю ў барацьбе супраць несправядлівасці.

Больш бліжэй я пазнаёміўся з Брайцавым, вярней з яго літаратурнай спадчынай, праз Івана Іванавіча Кісялёва, былога настаўніка-краязнаўцу Забялышынскай сярэдняй школы.

Якаў Раманавіч Брайцаў нарадзіўся 19 лютага 1861 года ў сям'і прыгонных Рамана Рыгоравіча і яго жонкі Аўдоціі Фамінічны Брайцавых. Першапачатковую адукацыю назіральны хлопчык атрымаў у роднай вёсцы, а потым закончыў павятовае вучылішча ў Клімавічах. Вучыўся выдатна, любіў рускую літаратуру. Калі чатырнаццацігадовым хлопчыкам на вечары ў Клімавічах пачуў мастацкае чытанне твораў Лермантава, то ад хвалявання не змог заснуць цэлую ноч.

Падлеткам Брайцаў гарэў жадааннем выйсці ў людзі. Некаторы час пасля вучобы ён працаваў памочнікам пісара валаснога праўлення ў Забялышыне. Васемнаццацігадовым хлопцам Брайцаў едзе на заробкі на цукровыя заводы, дзе працуе канторшчыкам. У 1884 годзе напісаў сваё першае апавяданне «Дудалева лаза», якое ў перакладзе на беларускую мову было надрукавана ў часопісе «Беларусь» (№ 9) у 1966 годзе. У дваццаці-

тома сваёй рабоце-манаграме «Беларусы» (1922 г.) адзначыў гэты твор як «таленавітую аповесць».

З вялікай цікавасцю чытаў і я гэту аповесць у бібліятэцы Акадэміі навук БССР.

Адначасова Брайцаў піша рад аповесцей, сярод якіх «Няўдашачка Анюта» (1887 г.), «Старая вёска» і іншыя, у якіх паказана жыццё і вобразы роднай вёскі і павятовага горада Клімавічы ў 1870-х гадах. Паказваючы цемнату, забітасць народа, пісьменнік вялікую надзею ўскладаў на будучае. Як бы дэвізам, аптымістычна, радасна, з вялікай надзеяй гучаць апошнія радкі аповесці «Няўдашачка Анюта»: «Усё — за жыццё, і нічога — супраць».

Па сваёй натуры Я. Р. Брайцаў быў шукаючым чалавекам і дзейнасць бухгалтара яго не задавальняла. Ён пазнаёміўся з рускімі пісьменнікамі, часта наведваў Льва Талстога, які зрабіў пэўны ўплыў на фарміраванне яго філасофскага светапогляду ў сэнсе крытыкі існуючага правапарадку. У выніку гэтага знаёмства з'явілася апавяданне «Юда» (1899), якое аўтар назваў псіхалагічным эцюдам, у якім мы знаходзім крытыку таго ладу, філасофскія разважанні аб сучаснасці. У канцы XIX стагоддзя Я. Брайцаў хацеў выдаць

Больш папулярнага чалавека не было ва ўсім Клімавіцкім павеце, пагэтану сяляне давяралі яму ўсе цяжы і гора, свёдам якіх і з'яўляецца прашэнне сялян вёскі Запруддзе Мікалаю II.

У перыяд рэвалюцыйных падзей 1905 года Якаў Раманавіч быў падвержаны вобыскам, у яго была знайдзена нелегальная літаратура. Ён знаходзіўся пад наглядам паліцыі. У той жа час ім была напісана камедыя «Бяда цыгана», у якой расказана аб людзях у глухой мясцовасці Беларусі.

У 1913—1916 г.г. Брайцаў напісаў вялікі раман «Сярод балот і лясоў», у якім апісваецца жыццё вёсак і мястэчак: Забялышына, Родні, Старой Буды, Хоцімска, Клімавіч у перыяд першай рускай рэвалюцыі і дзейнасць вядомага экспрапрыятара Савіцкага. Раман пасля смерці пісьменніка не захаваўся, засталіся толькі фрагменты.

Пасля лютаўскай рэвалюцыі 1917 года Брайцаў працуе спачатку сакратаром Забялышынскага валаснога выканкома, а затым займае пасаду павятовага пракурора. Пасля Кастрычніка 1917 года працуе ў Клімавіцкім павятовым выканкоме ў калегіі аддзела сацзабеспячэння, у зямельным адзеле. У наступныя гады ў сувязі з пагаршэннем стану здароўя працуе ў Забялы-

блiва яе арандатар Круглікаў, дзевяць год арантуючы гэты маёнтак, забіраюць жывёлу пры перагоне праз гэты куток і абкладаюць нас, сялян, непасільным выкупам».

Прашэнне заканчвалася: «Я, ніжэйпадпісаўшыся, з слоў праціцеляў пісаў і перапісаў сялянін Якаў Раманаў Браіцаў». Так я ўпершыню некалькі год таму назад сустрэўся з упамінаннем імя Якава Раманавіча Браіцава. І хоць гэтае прашэнне было адхілена, але дакумент захаваў смеласць аўтара — перша-

гадовым узросце ў пошуках шчасця Якаў Раманавіч пераязджае ў Маскву і ўладкоўваецца там бухгалтарам у канторы купца-кветкавода. Адначасова ён вывучае рускую мастацкую літаратуру, займаецца ў Румянцаўскай бібліятэцы і піша «Багацеі» — аповесць з беларускага праставароднага жыцця, якая вайшла з друку ў 1889 годзе (надрукавана ў друкарні Кушнерава аб'ёмам у 103 старонкі). У аповесці аўтар паказаў жыццё сялянства ў паслярэформеннай вёсцы на Хоцімшчыне, Акадэмік Е. Ф. Карскі ў 3-ім выданні III

зборнік апавяданняў за свой кошт, але няўдача ў гандлёвай справе скасавала ўсё — зборнік, які ўжо быў набраны, так і не ўбачыў свету.

У 1901 годзе пісьменнік вярнуўся на радзіму, займаецца сельскай гаспадаркай, юрыдычнай практыкай у абароне інтарэсаў сялян. З часам ён сапраўды набыў славу адваката па сялянскіх справах. У яго выяўляецца аратарскі талент і здольнасць да вядзення забытых спраў. Якаў Раманавіч быў бясплатным і безадказным хадатаем за абяздоленую беднату.

пшынскім сельскім Савеце, а потым выкладае земляробства ў школе сялянскай моладзі. Дарэчы, у той час ён напісаў аповесць «Гаспадар», зноў займаецца літаратурнай дзейнасцю.

Якаў Раманавіч Браіцаў быў прынят у члены Усерасійскага Саюза сялянскіх пісьменнікаў, пасылае і друкуе вершы і нарысы ў «Крестьянской газете» (Масква). Спрабуе пісаць паэму «Дулка», дзе аўтар выказвае раласць з выпадку ўстанаўлення Савецкай улады ў Беларусі.

М. ЛАСОЎСКІ,
краязнаўца, в. Трасціно.

Ласоўскі, М. Першы пісьменнік беларускага ўсходу : [аб Я. Р. Браіцаве] / М. Ласоўскі // Шлях Кастрычніка. — 1991. —

16 лютага.